

Ткач М.М., кандидат педагогічних наук, доцент,
Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ)

УНІВЕРСАЛІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОГО СВІТОРОЗУМІННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Анотація. Стаття присвячена обґрунтуванню теоретичних положень універсалій педагогічної культури: педагогічної картини світу, художнього світогляду, Я-концепції вчителя музики в структурі його професійного світорозуміння. Проаналізовано зміст кожної з універсалій педагогічної культури майбутнього вчителя музики. Визначено цілісність професійного світорозуміння в системі онтологічних, ціннісно-сміслових та методологічних координатах.

Ключові слова: універсалії педагогічної культури, педагогічна картина світу, художній світогляд, Я-концепція вчителя музики, професійне світорозуміння.

Аннотация. Статья посвящена обоснованию теоретических положений универсалий педагогической культуры: педагогической картины мира, художественного мировоззрения, Я-концепции учителя музыки в структуре его профессионального миропонимания. Проанализировано содержание каждой из универсалий педагогической культуры будущего учителя музыки. Определена целостность профессионального миропонимания в системе онтологических, ценностно-смысловых и методологических координатах.

Ключевые слова: универсалии педагогической культуры, педагогическая картина мира, художественное мировоззрение, Я-концепция учителя музыки, профессиональное миропонимание.

Annotation. The article is devoted to the ground of theoretical positions of universal of pedagogical culture: pedagogical picture of the world, artistic world view, I-conception of music master in the structure of his professional world view. Maintenance is each of future music master's universals of pedagogical culture analyzed. Integrity of professional world view is certain in the system of ontological, valued-semantic and methodological coordinates.

Keywords: universals of pedagogical culture, pedagogical picture of the world, artistic world view, I-conception of music master, professional world view.

Вступ. В сучасних умовах стрімких соціальних та культурних зрушень, які відбуваються в онтологічних та епістемологічних уявленнях про світ чітко простежується феномен змін, що потребує глибинної культурної трансформації всіх сфер суспільного життя, в тому числі й у сфері освіти.

Вітчизняна педагогіка початку ХХІ ст. стверджує, що криза цивілізацій, інформаційна революція, процеси глобалізації в економіці й політиці ведуть до стрімкої зміни наукової картини світу і науково-педагогічного розуміння місця людини в цьому світі. Як свідчить досвід, у процесі подолання деструктивних тенденцій і кризових явищ поступово виявляються ознаки глобальної стратегії в освітній системі, розробляються методологічні підходи, які сприяють модернізації освітнього процесу в Україні.

Утім, доводиться визнавати той факт, що перманентні спроби реформування вітчизняної системи освіти не мають системного характеру і не приносять очікуваних результатів, оскільки самі реформи не супроводжуються філософською рефлексією щодо освітніх проблем. Обмежуючись по суті логіко-розумовим, формально-інформативним, операційно-технологічним рівнями у відриві від культурно-змістових, духовно-світоглядних смислів і цінностей, сучасна освіта продовжує продукувати технократичний світогляд, односторонні прагматичні настанови, в результаті чого відбувається відчуження учасників педагогічного процесу від змісту освіти, вчителя від учня (студента) і навпаки. Зміна ситуації вбачається у відродженні культури і освіти, звернених до духовно-сутнісної природи людини та всебічне наповнення педагогічного процесу гуманітарним, духовно-практичним, ціннісно-смисловим, морально-етичним змістом.

Особливого значення гуманітарна світоглядна орієнтація набуває у музичній освіті, в якій прагматичний підхід до сприйняття, розуміння та засвоєння явищ культури і музично-педагогічних цінностей не можна

вважати прийнятним. Неабиякої актуальності набуває проблема підготовки майбутнього фахівця соціокультурної сфери, здатного самовизначитися в нових умовах – самостійно формувати і коригувати професійні цілі, своє професійне світорозуміння, що розгортається в онтологічних, ціннісно-сміслових та методологічних координатах і функціонує в органічній взаємодії з універсаліями педагогічної культури (Ю. Сенько, М. Фроловська), такими як: педагогічна картина світу, художній світогляд і Я-концепція вчителя музики.

Формування мети статті та завдань. Мета цієї статті – схарактеризувати універсалії педагогічної культури: педагогічна картина світу, художній світогляд і Я-концепція вчителя музики в структурі його професійного світорозуміння.

Основними завданнями досягнення мети є:

- обґрунтування теоретичних положень щодо універсалій педагогічної культури в структурі професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики;
- розкриття змісту кожної з універсалій педагогічної культури майбутнього вчителя музики;
- визначення цілісності професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики в системі онтологічних, ціннісно-сміслових та методологічних координатах.

Викладення основного матеріалу. У науковій літературі зарубіжних та вітчизняних вчених загальнопедагогічного і мистецького напрямів значну увагу приділено проблемі дослідження різних сторін універсалій педагогічної культури: формування методологічної культури педагога (В.Загвязинський, В. Краєвський, В. Сластьонін та ін.); методологічної та художньої культури вчителя музики (Е. Абдуллін, Л. Арчажнікова, О.Олексюк, Г. Падалка, Л. Рапацька, Б. Целковніков, Г. Щербакова та ін.); педагогічного мислення (Ю. Сенько, В. Серіков, І. Якиманська та ін.);

педагогічної творчості (В. Андрєєв, В. Кан-Калік, М. Нікандров та ін.); художнього світогляду (К. Васильковська, О. Реброва, О. Рудницька та ін.); професійного образу світу (Ю. Сенько, М. Фроловська); Я-концепції педагога (Р. Бернс, К. Роджерс, В. Франкл та ін.).

У сучасній вищій мистецькій освіті, яка є структуроутворювальним чинником сучасної культурної політики, дедалі більше актуалізується тема смислу освітньої діяльності, тобто порушуються традиційні метафізичні питання, які потребують і передбачають розуміння. Онтологічний момент "вмонтованості" музичної освіти у соціальну реальність сприяє становленню особистості як суб'єкта культури, її причетність до духовних цінностей, що відповідає ціннісно-смисловому призначенню процесу підготовки майбутнього вчителя музики. Саме тому, на наш погляд, доцільним виявляється дослідження проблеми формування професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики як універсалії педагогічної культури, що характеризується гуманістичною спрямованістю, розумінням сутності музично-педагогічного процесу, дає змогу реалізувати власну концепцію взаємодії зі світом музично-педагогічних цінностей та наповнює смислом майбутню професійну діяльність.

Проблема універсалій (від лат. *universalis* – спільний, всезагальний) в історико-філософській традиції пов'язує в єдиний семантичний вузол такі фундаментальні філософські проблеми як співвідношення одиничного і загального, абстрактного і конкретного, буття і мислення, матерії і духу тощо. У сучасній філософії культури поняття універсалій використовується також у значенні універсалій культури як основ розуміння світу і місця людини в ньому. Універсалії культури, як загальнолюдські репрезентації культурного досвіду і діяльності, символічно відображені в ейдетичній пам'яті людства, образно-світоглядних конструкціях, етимологічних цінностях мови, художніх творах мистецтва. Універсалії культури розвиваються і функціонують як цілісна система, в якій кожен структурний

елемент напряму або опосередковано пов'язаний з іншим, а сама система виступає як узагальнена модель людського світу, яка ретранслюється в культурі і засвоюється індивідами в процесі їхньої соціалізації.

Як відомо ефективність та якість освіти традиційно оцінюють за кінцевим результатом, мірою оволодіння стандартами, загальнокультурними та професійними компетентностями. Разом з тим, на думку М. Фроловської [5], якість освіти визначається професійною культурою педагога, її універсаліями, а саме: науково-педагогічною картиною світу, педагогічним світоглядом, Я-концепцією педагога, професійним образом світу педагога. Між універсаліями професійної педагогічної культури існує глибинний онтологічний взаємозв'язок, і саме вони стають внутрішньою детермінантою розуміння педагогом свого професійного світу та визначають стратегію його педагогічної діяльності. Як універсалія педагогічної культури, саме професійний образ світу (М. Фроловська) акумулює життєвий та професійний досвід, виходячи з якого, педагог оцінює, переживає, осмислює і розуміє світ і себе в ньому, об'єднуючи в єдине ціле свої уявлення про смисли педагогічної дійсності.

Згідно концепції М. Фроловської [5], універсалії педагогічної культури (науково-педагогічна картина світу, педагогічний світогляд, Я-концепція педагога), детермінуючи професійний образ світу педагога, виконують три взаємопов'язані функції: *по-перше*, їх взаємозв'язок створює уявлення педагога про світ, про самого себе, про свою професійну діяльність, вводить відповідну шкалу цінностей педагогічної культури, визначає не тільки осмислене, а й емоційне переживання світу; *по-друге*, вони забезпечують класифікацію історично мінливого соціального досвіду, завдяки якому професійний образ світу педагога включається в освітній процес і організує особливий характер взаємодії безпосередніх учасників педагогічного процесу; *по-третьє*, вони забезпечують принципи стилю нового педагогічного мислення: діалогічність, іншодомінантність (домінанта на

іншу особу), метафоричність, рефлексивність, розуміння. Онтологічний взаємозв'язок універсалій педагогічної культури, на думку дослідниці, надає фундаментального характеру професійному образу світу педагога, який, по суті, виступає ядром педагогічної культури кожного конкретного педагога.

Отже, професійний образ світу педагога виступає як результат рефлексії над універсаліями педагогічної культури в системі онтологічних, ціннісно-смыслових та методологічних координатах.

Розглядаючи проблему професійної підготовки сучасного вчителя музики, більшість учених констатує, що межі, які існують у педагогіці музичної освіти, стають гальмом для становлення особистості, яка прагне до цілісного розуміння світу у всій його поліфонічності, багатовимірності і нескінченності. Так, в контексті суспільно-політичних і соціокультурних трансформацій доводиться визнавати, що сучасне молодіжне середовище зазнало серйозних змін. Фахівцями різних галузей знань (філософами, педагогами, психологами, музикантами) та ін.) одностайно підтверджується той факт, що за останні двадцять років змінилося як світовідчуття так і світорозуміння сучасної молоді, її ментальність. Набагато ширше став спектр інтересів і запитів молодих людей, вищими і впевнішими стали їхні самооцінки. Завдяки глобалізаційним та євроінтеграційним процесам істотно змінився ринок праці для молодих фахівців, у тому числі й вчителів музики, значно розширився діапазон можливостей їхнього працевлаштування. Разом з тим змінилися і вимоги щодо професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема соціокультурної сфери, оскільки більш затребуваними стали молоді люди, що мають універсальну підготовку в обраній сфері діяльності і, що є найсуттєвішим, спрямовані на саморозвиток і самореалізацію.

Нові реалії вносять серйозні корективи в життєдіяльність вищих навчальних закладів усіх типів і рівнів, у тому числі й мистецьких. На часі, на нашу думку, правомірно говорити про уведення філософії музичної освіти як "кризової дисципліни" у музично-педагогічний процес та виділення її в

самостійну сферу. Так, на думку В. Боумен [6], сутнісною характеристикою філософії музичної освіти є відкрита процесуальність музично-педагогічної рефлексії, що надає їй конструктивних імпульсів і відкриває нові перспективи для музично-педагогічного процесу.

Вивчення філософії мистецької освіти, на думку О. Рудницької, потребує тих якостей мислення, які найбільше відповідають сучасним педагогічним вимогам розвитку творчої особистості, здатної до швидкого реагування на можливі зміни навчального середовища[3, с.40].

Саме тому, ми вважаємо, що для здійснення процесу філософського осмислення музики і музичної освіти необхідною якістю у майбутнього вчителя музики має бути сформоване професійне світорозуміння, яке, в контексті нашого дослідження згідно концепції М. Фроловської з елементами модифікації, розглядається як інтегральне явище, що відображує органічний взаємозв'язок з універсаліями педагогічної культури: педагогічною картиною світу, художнім світоглядом, Я-концепцією вчителя музики. Цілісність професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики забезпечується тим, що воно проектується на кожен з цих універсалій, знаходить в них своє специфічне відображення та об'єднує їх в системі онтологічних, ціннісно-сміслових та методологічних координатах. Розглянемо детальніше зміст кожної з універсалій педагогічної культури майбутнього вчителя музики.

Педагогічна картина світу як універсалія педагогічної культури є найважливішим компонентом педагогічного світогляду, в ній фіксується система педагогічних знань, що були вироблені людством у відповідний історичний період. На думку В.Тестова [4, с.37], до педагогічної картини світу включені:

- системи педагогічних теорій та їх базових моделей, що формують предмет педагогіки;
- системи узагальнених способів педагогічної діяльності, методів, форм, засобів навчання й виховання;

- системи напрямків застосування педагогічних понять, методів, теорій в освітній сфері;
- системи узагальнених поглядів на освітній простір, на історичний процес його формування.

На думку О. Олексюк, педагогічна картина світу виступає онтологічним підґрунтям для формування професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики, актуалізуючи зміст і структуру мистецької освіти і перетворюючи (що є найголовнішим!) окремі предметні знання у світоглядні рівні освоєння дійсності (світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння) [2, с. 63].

Якщо педагогічна картина світу виступає онтологічним підґрунтям професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики, то світогляд з його структурними рівнями, такими як світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння функціонує у ціннісно-сміслових координатах. В педагогіці мистецтва, згідно концепції О. Рудницької [3, с.55-57], цей статус підтверджується завдяки світоглядній функції мистецтва і розуміння світогляду як центрального елемента духовного світу особистості. Серед різних видів світогляду (філософський, науковий, міфологічний, релігійний) власне художній світогляд (О. Рудницька) як специфічна форма емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього буття виступає ціннісно-сміисловою детермінантою формування професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики.

На думку К. Васильковської [1], художній світогляд вчителя музики як узагальнена система його мистецьких знань, художніх цінностей та художньо-педагогічних принципів забезпечує ефективність його особистісної самореалізації в професійній діяльності. В контексті нашого дослідження, художній світогляд як універсалія педагогічної культури вчителя музики визначає ціннісно-сміслову траєкторію формування його професійного світорозуміння, що уможливорює самостійну здатність студента до творчого

транспонування мистецьких знань у площину майбутньої професійної діяльності.

Методологічним підґрунтям формування професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики виступає "Я-концепція" (Р.Бернс, К.Роджерс та ін.) як структурована якість людини щодо себе, до якої входять переконання, оцінки і тенденції поведінки. Серед безлічі компонентів "Я-концепції" виділяють два рівні – актуальне "Я" та ідеальне "Я", неминуча розбіжність яких є зоною духовного розвитку майбутнього вчителя музики. Так, дослідження динаміки та співвідношення актуальної та ідеальної "Я-концепції" студентів інститутів мистецтв показало позитивний зв'язок між ступенем розбіжності самооцінки й ідеалу досліджуваних та їхньою готовністю до духовного саморозвитку (О. Олексюк). Абсолютна більшість студентів з різним рівнем самооцінки підтвердила своє активне внутрішнє прагнення до гармонізації духовних сил. Вирішальна роль у цьому процесі належить самосвідомості особистості, розвиненість якої "доростає" до рівня світоглядного осмислення та розуміння світу [2, с.9].

При побудові "Я-концепції" активну участь беруть самоспостереження, самооцінювання, саморозуміння та інші рефлексивні особистісні процеси. Позитивна "Я-концепція" вчителя музики як універсалія педагогічної культури наближується до його професійного світорозуміння, а характер цих взаємовідносин визначається співпричетністю, діалогічністю, іншодомінантністю, емпатією, толерантністю, розумінням. Глибинний зв'язок між універсаліями педагогічної культури надає фундаментальності та цілісності професійному світорозумінню майбутнього вчителя музики, визначаючи смисли та стратегію його педагогічної діяльності.

Висновки. Узагальнюючи результати теоретичного аналізу універсалій педагогічної культури: педагогічної картини світу, художнього світогляду, Я-концепції вчителя музики в структурі його професійного світорозуміння, можна виділити їх сутнісні характеристики. Вони: відображують органічний

взаємозв'язок із професійним світорозумінням майбутнього вчителя музики; забезпечують його цілісність в системі онтологічних, ціннісно-сміслових та методологічних координатах; стають внутрішньою детермінантою розуміння майбутнім вчителем музики свого професійного світу та об'єднують його уявлення про смисли педагогічної діяльності.

Література:

1. Васильковська К.М. Художній світогляд як цінність сучасної мистецько-педагогічної освіти / К.М. Васильковська // *Художня освіта і суспільство XXI століття: духовні, культурологічні, мистецькі виміри (22-23 жовтня 2004 р.): Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. – К., 2004. – С. 105 – 108.*
2. Олексюк О.М. Музично-педагогічний процес у вищій школі / О.М. Олексюк, М.М. Ткач. – К.: Знання України, 2009. – 123 с.
3. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька / О.П. Рудницька // *Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.*
4. Тестов В.А. Педагогическое мировоззрение и современная научная картина мира / В.А. Тестов // *Педагогика. – 2011. – №7. – С. 34-42.*
5. Фроловская М.Н. Гуманитарное основание профессиональной культуры педагога: монография / М.Н. Фроловская. – Барнаул: Изд-во Алт. гос. ун-та, 2011. – 260 с.
6. Bowman W. *Philosophy, criticism and music education: some tentative steps down a less-traveled road* / W.Bowman // *Bulletein of the Council for research in music education. – 1992. – N114. – P.1-19.*

References:

1. *Vasylkovska K.M. Artistic world view like a value of modern artistic-pedagogical education. / K.M. Vasylkovska // Artistic education and*

- society of XXI century: spiritual, cultural, artistic measuring (22-23 October 2004): collection of materials all Ukrainian scientific-practical conference. – Kyiv, 2004. – P.105-108.*
2. *Oleksiuk O.M. Musical-pedagogical process in the higher school / O.M. Oleksiuk, M.M. Tkach. – Kyiv: "Knowledge of Ukraine", 2009. – 123 P.*
 3. *Rudnytska O.P. The pedagogic: general an artistically / O.P. Rudnytska // Manual/ – Ternopil: The textbook – Bogdan, 2005. – 360 P.*
 4. *Testov V.A. The pedagogical world view and the modern scientific picture of the world / V.A. Testov // The pedagogic. – 2011. – N7. – P. 34-42.*
 5. *Frolovskaya M.N. The humanitarian basis of the professional pedagogue's culture: monograph / M.N. Frolovskaya. – Barnaul: Altai national university's publishing house, 2011. – 260 P.*
 6. *Bowman W. Philosophy, criticism and music education: some tentative steps down a less-traveled road / W.Bowman // Bulletin of the Council for research in music education. – 1992. – N114.– P.1-19.*